

ПРІОРИТЕТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Характер і масштаби сучасної злочинності вимагають глобального реагування на неї на основі широкого міжнародного співробітництва. Відбувається «інтернаціоналізація» заходів запобігання і припинення злочинності, розробка й узгодження яких піднімається до міжнародно-правового рівня. Міжнародно-правової регламентації, у числі інших, набувають питання гармонізації кримінально-правової заборони, оптимізації систем кримінального правосуддя, координації превентивних антикримінальних зусиль держав.

Україна прагне до активної співпраці у сфері протидії злочинності. Правове забезпечення ефективності такого співробітництва, імплементація міжнародних стандартів кримінального права і правосуддя є одними із пріоритетних завдань законотворчої діяльності та юридичної науки.

Міжнародна злочинність — це глобальна проблема, яка обумовлює необхідність глобальної реакції. Як зазначають І. І. Лукашук і А. В. Наумов, інтернаціоналізація злочинності, необхідність об'єднання зусиль держав у боротьбі проти неї породили тенденцію до інтернаціоналізації кримінального права. Це є одна з центральних проблем боротьби зі злочинністю, особливо організованою. Інтернаціоналізація означає нарощування кількості загальних елементів у кримінально-правових і процесуальних системах держав, збільшення їх здатності взаємодіяти один з одним, а також з міжнародним правом» [1].

Гармонізація сприяє боротьбі зі злочинністю на національному та на міжнародному рівнях із декількох причин. По-перше, гармонізація національного права держав призведе до того, що у злочинців зникне можливість і необхідність вибрати для скоєння злочинів державу, в якій норми є менш суворими. По-друге, держави отримують великі можливості в обміні корисною інформацією і досвідом. Загальні для всіх визначення також можуть допомогти дослідженням і порівняльному аналізу даних на національному та регіональному рівнях, відповідно, полегшуючи бачення глобальної картини злочинності. Безумовно, гармонізація законодавства сприяє міжнародному співробітництву (зокрема, з питань екстрадиції та взаємної правової допомоги), наприклад, у такій сфері, як подвійна кримінальна відповідальність» [2].

Необхідність протидії злочинності, яка дедалі більше інтернаціоналізується, обумовила укладення конвенцій, які передбачають спеціальні умови міжнародної співпраці у протидії певним видам злочинності. Процес глобалізації правового простору пов'язаний з такою категорією норм, як «міжнародно-правові стандарти» [3]. Багато антикримінальних конвенцій містять положення, що формулюють стандарти кримінально-правової заборони стосовно діянь, які викликають особливу занепокоєність з точки зору їх потенційної транснаціоналізації.

Міжнародні конвенції не містять кримінально-правової норми, яка прямо встановлювала би злочинність і караність поведінки індивіда. Під впливом міжнародного права відбувається гармонізація національного законодавства, але тільки останнє здатне криміналізувати подібного роду діяння. Разом із тим конвенції включають в себе зобов'язання держав щодо встановлення кримінально-правової заборони, що може бути названо опосередкованою транснаціональною криміналізацією. Така криміналізація здійснюється шляхом прийняття державами зобов'язань чи стандартів криміналізації транснаціонально небезпечних діянь.

Потреба в міжнародно-правових стандартах криміналізації обумовлена необхідністю стимулювати встановлення кримінально-правової заборони і гармонізувати кримінально-правове законодавство. Не застосовуючи дослівне відтворення формулювань міжнародної угоди, необхідно виходити зі змісту і призначення тієї міжнародно-правової норми, яка підлягає імплементації, і не допускати їх викривлення. Положення угод встановлюють лише мінімальні стандарти, яких держави повинні дотримуватися з інтересів узгодженості. Держави-учасниці можуть перевищувати ці стандарти, оскільки кожна держава зберігає за собою право не обмежуватися ними.

Криміналізація — загальне поняття, що охоплює як процес, так і результат визнання певних видів діянь злочинними і кримінально караними. Елементом криміналізації є пеналізація (встановлення кримінального покарання за діяння, вже визнані злочинними), а також диференціація кримінальної відповідальності [4]. Криміналізація діяння передбачає конкретність і визначеність кримінально-правової норми, тобто наведення у законі всіх ознак даної дії чи бездіяльності, необхідних для визнання особи винною у скоєнні певного злочину, тобто для конструювання конкретного складу злочину [5]. Кримінальний закон повинен прагнути до того, щоб провести однозначну межу між злочинним і незлочинним. Більшість угод з більшим чи меншим рівнем конкретизації конструює типові моделі складів злочинів.

Зростання кількості і небезпеки транснаціональних злочинів підвищує потребу багатосторонньої взаємодії держав, вироблення узгодженої стратегії стримування злочинності. Прослідковується очевидна тенденція до розширення загальних для багатьох (чи навіть більшості) країн кримінально-правових заборон, що впливають із відповідних міжнародних договорів [6].

Прийняття договірних зобов'язань щодо криміналізації правопорушень базується на спільності розуміння кримінального права та кримінальної політики, що, у свою чергу, передбачає існування необхідного ступеня розвитку внутрішньо-державних кримінально-правових систем. Однак держави не завжди проявляють готовність і здатність гармонізувати свої кримінально-правові системи з міжнародно-правовими стандартами, що містять сторонні для них елементи.

Держави — учасниці договорів зобов'язані забезпечити відповідність нових норм національній правовій традиції. Окремі зміни положень національного права, що стосуються конвенційних злочинів, без коригування і гармонізації всієї його системи, залишають нові норми у правовому вакуумі.

Проблема співвідношення міжнародного права і внутрішньодержавного права України належить до числа найбільш досліджених і, тим не менше, дискусійних в українській міжнародно-правовій науці [7]. Професор В. Н. Денисов підкреслює: «Міжнародне право покладає зобов'язання на державу як корпоративний орган, а не на індивідуумів чи на органи, які становлять державу. Громадянин зв'язаний законом своєї держави і не зобов'язаний коритися міжнародному праву, якщо право його держави не забезпечує покору його міжнародному праву, хоча держава як корпоративний орган зв'язана нормами останнього» [8].

Узгодження національного законодавства із міжнародно-правовими формулюваннями є обов'язком країн — учасниць конвенцій. Відповідно, посилення на специфіку кримінально-правової системи не можуть служити підставою для відмови держав від прийнятих на себе зобов'язань.

Розходження в позиціях держав нерідко призводить до того, що договірні постанови формулюються у найбільш загальній формі заради досягнення згоди більшої кількості держав з різними інтересами. Мета таких дефініцій є, значною мірою, інструментальною і підкоряється необхідності вироблення ефективного механізму міжнародного співробітництва. Можна назвати чимало успішних міжнародно-правових рішень, які дали можливість здійснювати взаємодію, спрямовану на досягнення загальних цілей, за наявності істотних розбіжностей між науковим тлумаченням та ідеологічними підходами до понять, що використовуються з метою співпраці. У той же час у процесі вироблення міжнародно-правових дефініцій траплялись і значні невдачі, до яких належить, в перше чергу, поки не подолана нездатність світового співтовариства узгоджувати загальноприйнятне легальне визначення тероризму.

Національний закон може і повинен зазнавати узгоджених на міжнародному рівні змін. Разом з тим очевидно, що опис складів злочинів, що міститься у договорах, не може бути дослівно перенесено до національного права всіх держав — учасниць договору. У зв'язку з цим виникає питання: якою мірою законодавець пов'язаний формулюваннями угоди?

Безумовно, імплементація не обмежується простим перекладом тексту угоди чи включенням його *verbatim* до нових законів. Формулювання, які містяться в таких угодах, є наслідком компромісу, неминучого для досягнення консенсусу. Вони, як правило, містять у собі необхідний і достатній мінімум ознак, стосовно включення яких як елементів складу злочину домовилися держави.

Ратифікації договорів повинні передувати адаптація договірних стандартів криміналізації до національного права і підготовка внесення відповідних змін до кримінального закону. Така адаптація полягає в неминучому коригуванні термінології, доповненні існуючих для даної держави кваліфікуючих ознак злочину, формулювань договору із загальною частиною кримінального закону — положеннями про форму вини, співучасті, стадії, повторність і т.д. Це складне завдання, виконання якого вимагає врахування специфіки кримінально-правової системи країни.

В описові об'єктивної сторони термінології перепони для цього, як правило, є менш суттєвими, ніж формулювання об'єктивної сторони, яка вимагає, щоб

введений склад злочину відповідав національно-правовій концепції вини. Характеристика суб'єкта також може нести в собі значні особливості, зокрема, в тих випадках, коли міжнародно-правова модель складу злочину передбачає в ролі суб'єкта як фізичну, так і юридичну особу.

Відмова багатьох держав від введення положень про корпоративну кримінальну відповідальність найчастіше мотивується тим, що це суперечить фундаментальним принципам національної правової системи. «Процес інтернаціоналізації у міжнародному праві відбувається нерівномірно і досить суперечливо. Має вплив різний рівень економічного і політичного розвитку держав, впливають і політичні курси, які є досить мінливими. Різний ступінь «готовності» різних правових систем до «десанту» міжнародних норм, до того ж не тільки національних норм як таких, але і правової свідомості громадян і правових традицій країни» [9].

Слід зазначити, що зближення стандартів кримінальної відповідальності в державах — членах Європейського Союзу виробляється за допомогою методу «мінімальної гармонізації», а саме, шляхом встановлення верхньої межі кримінально-правової санкції, яку повинна закріпити кожна держава-член у своєму національному законодавстві. При цьому держави-члени не втрачають можливості встановлювати більше суворі покарання. Євроінтеграційні спрямування України мають бути підтверджені гармонізацією кримінального законодавства з правом Європейського Союзу.

«Світова уніфікація законодавства, на основі якого здійснюється боротьба з організованою злочинністю, є гострою необхідністю. Ті держави, в яких організація злочинних об'єднань та їх діяльність криміналізовані, виявляються більш захищеними. Інші держави змушені доповнювати своє законодавство кримінально-правовими нормами, які ставлять під державний контроль організовану злочинність. В іншому випадку вони будуть використовуватись організованими злочинними угрупованнями як схованки і «відстійники», — справедливо підкреслює В. В. Лунєєв [10].

Перед Україною стоїть невідкладне завдання приведення своєї кримінально-правової системи у повну відповідність до міжнародного права. Затягування прийняття і ратифікації договорів з питань протидії злочинності є невинуватим. У той же час без поглибленої та системної роботи, що передувє ратифікації, участь держави у міжнародно-правових угодах у сфері міжнародного кримінального права є неефективною і не більше ніж декларативною. Доцільно здійснити комплексний і детальний моніторинг кримінального законодавства України з точки зору його відповідності до міжнародних стандартів криміналізації. Кожен законопроект про внесення змін до кримінального законодавства повинен проходити наукову експертизу на його відповідність міжнародним кримінально-правовим стандартам.

Важливою умовою ефективності сумісних зусиль держав у протидії злочинності є адекватна сучасним умовам законодавча регламентація міждержавної співпраці у сфері кримінальної юстиції. Поряд з удосконаленням кримінального та кримінально-процесуального законодавства у цій сфері необхід-

но прийняти Закон про організаційно-правові основи міжнародної співпраці України у сфері протидії злочинності. Закон повинен відповідати меті здійснення співпраці у якомога більш широкому масштабі.

Література

1. Лукашук М. И., Наумов А. В. Международное уголовное право. — М. : Спарк, 1999. — С. 5.
2. Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings Explanatory Report // <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/197.htm>.
3. Тиунов О. И. Международно-правовые стандарты как фактор глобализации правового пространства // Московский юридический форум «Глобализация, государство, право, XXI век» : по материалам выступлений. — М., 2004. — С. 157.
4. Бауліп Ю. Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. — № 2-3 (33-34). — С. 629.
5. Основания уголовного-правового запрета. Криминализация и декриминализация / отв. ред.: В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. — М., 1982. — С. 17, 235-239.
6. Наумов А. В. Основные концепции современного уголовного права. — М., 1998 — С. 26; Наумов А. В. Сближение правовых систем как итог развития уголовного права XX века и его перспектива в XXI веке // Государство и право. — 1998. — № 6. — С. 58.
7. Буткевич В. Г. Соотношение международного и внутригосударственного права. — К., 1981; Гавридовский А. С. Имплементация норм международного права. — К., 1981; Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве / под ред. В. Н. Денисова, В. И. Евиштова. — К., 1992; Денисов В. П. Проблемы створення публічного порядку у зовнішньополітичній діяльності України // Суверенітет України і міжнародне право / за ред. В. П. Денисова, В. І. Свінтова. — К., 1995. — С. 7-36; Денисов В. П. Розвиток правових засад та механізмів верховенства міжнародного права у внутрішньому праві України / В. П. Денисов, А. Я. Мельник // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / За ред. В. Н. Денисова. — К., 2006. — С. 12-39; Черкас М. Ю. Міжнародний договір в системі права Німеччини і Польщі // Там само. — С. 638-648.
8. Денисов В. П. Развитие теории и практики взаимодействия международного и внутреннего права // Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве. — К., 1992. — С. 7.
9. Тихомиров Ю. А. Интернационализация национального права // Московский юридический форум «Глобализация, государство, право, XXI век» : по материалам выступлений. — М., 2004. — С. 168-169.
10. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М., 2005. — С. 603.

Анотація

У статті розглядаються питання законодавчої та доктринальної регламентації міждержавної співпраці у сфері кримінальної юстиції. Зроблено висновок, що поряд з удосконаленням кримінального та кримінально-процесуального законодавства у цій сфері необхідно прийняти закон про організаційно-правові основи міжнародної співпраці України у сфері протидії злочинності.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, боротьба зі злочинністю.

Summary

Legal and doctrinal aspects of intergovernmental activity in the field of combatting crime are analyzed in this article. Alongside with criminal and procedural aspects of legislation development the author stresses for the need to pass the Law on organizational and legal fundamentals of international cooperation of Ukraine in the field of combatting crime.

Keywords: international cooperation, struggle with crime.